

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

Шкретієнко Людмила Петрівна

УДК 373.2.035.6: 821. 161.2

**ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ У ДІТЕЙ СТАРШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ**

13.00.08 – дошкільна педагогіка

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Одеса – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в приватному вищому навчальному закладі «Київський інститут бізнесу та технологій», Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, доцент
Богданець-Білоskalенко Наталія Іванівна,
Інститут педагогіки НАПН України,
головний науковий співробітник відділу навчання мов
національних меншин і зарубіжної літератури.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Рогальська-Яблонська Інна Петрівна,
Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка,
професор кафедри теорії і методик дошкільної освіти;

кандидат педагогічних наук
Просенюк Анжела Іванівна,
Державний заклад «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»,
старший викладач кафедри сімейної та спеціальної
педагогіки і психології.

Захист дисертації відбудеться «6» березня 2019 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.01 Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою 65020, м. Одеса, вул. Ніщинського, 1.

З дисертацією можна ознайомитись на сайті й у бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою 65020, м. Одеса, Старопорто-франківська, 36.

Автореферат розіслано «31» січня 2019 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. А. Княжева

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. В умовах кардинальних змін, що відбуваються у сучасному культурно-освітньому просторі України, нова соціокультурна ситуація, суспільні вимоги і потреби мають на меті утвердження пріоритетного значення дошкільної освіти, формування в соціумі розуміння значущості ранніх етапів життя особистості як найвідповідальнішого періоду її становлення. Формування патріотизму, національної самосвідомості, успадкування молодим поколінням культурного досвіду українського народу є одним із провідних завдань виховання дітей і молоді, оскільки забезпечує плекання громадян-патріотів своєї країни, здатних захищати її незалежність та цілісність.

За цих умов підвищуються вимоги до виховання дітей дошкільного віку, які б не лише любили батьків, українську мову, рідний край, але й виявляли позитивне ставлення до них, прагнули бути частиною українського етносу. У зв'язку із цим виникає необхідність виховання у дітей старшого дошкільного віку патріотичних почуттів.

Патріотизм формується під впливом різних чинників і насамперед злагодженим патріотично спрямованим вихованням, різні аспекти якого досліджували українські вчені, зокрема: Г. Бійчук (2003), І. Газіна (2008), Т. Михайленко (2008), С. Паршук (2006), Н. Побірченко (1994), О. Петрук (1996) (національне виховання дошкільників); В. Лаппо (2008) (виховання ціннісного ставлення дошкільників до рідного краю); В. Кучинська (2012), Т. Смагіна (2007), О. Стаєнна (2013) (громадянське виховання дітей); Т. Анікіна (1993), А. Богущ (2002, 2014), С. Головчук (2012), Ю. Красильник (2002) (патріотичне виховання). Окремі аспекти патріотичного виховання дітей досліджували О. Батухтіна, Є. Казаєва, Л. Любимова, І. Рогальська-Яблонська та ін.

Натомість переважну більшість досліджень зосереджено в межах підліткового та юнацького вікових періодів розвитку особистості, залишаючи при цьому поза увагою сенситивність дошкільного віку щодо виховання патріотичних почуттів. До того ж, художня література як засіб патріотичного виховання дітей дошкільного віку не була предметом дослідження.

Аналіз наукового фонду з досліджуваної проблеми та сучасної практики засвідчили наявність низки суперечності між:

- нагальною потребою патріотичного виховання дітей та нерозробленістю теоретичних і методичних засад виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку;
- виховним потенціалом художньої літератури та недостатнім її використанням у роботі закладів дошкільної освіти з патріотичного виховання;

– значущістю виховної функції сім'ї та невідповідністю батьків до виховання патріотичних почуттів у дітей дошкільного віку.

Актуальність, практичне значення окресленої проблеми та недостатня розробленість її теоретичних і практичних аспектів зумовили вибір теми дисертаційного дослідження **«Виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано в межах теми наукових досліджень лабораторії дошкільного виховання Інституту проблем виховання НАПН України «Методичне забезпечення Базового компонента дошкільної освіти в Україні» (державний реєстраційний номер 0104U000186). Тему дослідження затверджено на засіданні вченої ради Інституту проблем виховання НАПН України (протокол № 10 від 25.12.2003 р.) та узгоджено Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук при НАПН України (протокол № 2 від 24.02.2004 р.).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й експериментально апробувати педагогічні умови виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури.

Завдання дослідження:

1. Визначити сутність і структуру феномена «вихованість патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку», уточнити поняття «патріотизм», «патріотичне виховання», «патріотичні почуття», «національне виховання».
2. Розробити критерії, показники та виявити рівні вихованості патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку.
3. Визначити й обґрунтувати педагогічні умови виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури.
4. Розробити та апробувати експериментальну методику виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури.

Об'єкт дослідження – виховання патріотичних почуттів у дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження – зміст і методика виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури.

Гіпотеза дослідження – виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури буде ефективним, якщо реалізувати такі педагогічні умови:

- змістове і методичне забезпечення процесу виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури;

- створення у закладі дошкільної освіти освітньо-виховного середовища, спрямованого на формування патріотичних почуттів;
- активізація взаємодії педагогів та сім'ї у вихованні патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури.

Методи дослідження:

– теоретичні: аналіз філософських, культурологічних, психолого-педагогічних джерел з проблеми дослідження, їх зіставлення і порівняння, що дало змогу систематизувати й узагальнити наукову інформацію, розкрити понятійний апарат дисертації, визначити педагогічні умови виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури;

– емпіричні: діагностичні (бесіди та анкетування, діагностувальні завдання), обсерваційні (пряме й опосередковане педагогічне спостереження), прогностичні (експертні оцінки), педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний і прикінцевий етапи) – з метою виявлення рівнів вихованості патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку;

– статистичні: кількісна і якісна обробка результатів експериментальної роботи з метою отримання даних щодо ефективності впровадження педагогічних умов та експериментальної методики виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури.

Експериментальна база дослідження: заклади дошкільної освіти: № 728 (м. Київ, Печерський район), № 3 «Дружба», (м. Корсунь-Шевченківський, Черкаська обл.), «Сонечко» (с. Бараші, Ємільчинський район, Житомирська область. У дослідженні взяло участь 155 дітей старшого дошкільного віку, 25 вихователів, 105 батьків.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що: вперше визначено й теоретично обґрунтовано педагогічні умови виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури (змістове і методичне забезпечення процесу виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури; створення у закладі дошкільної освіти освітньо-виховного середовища, спрямованого на виховання патріотичних почуттів; активізація взаємодії педагогів та сім'ї у вихованні патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури); визначено сутність і структуру феномена «вихованість патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку»; критерії (когнітивний, емоційно-ціннісний, поведінковий) із відповідними показниками; рівні вихованості патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку (високий, задовільний, низький); уточнено поняття «патріотизм», «патріотичні почуття», «патріотичне виховання», «національне виховання». Подальшого розвитку набула методика патріотичного виховання дітей дошкільного віку.

Практичне значення результатів дослідження полягає в розробленні та впровадженні в освітньо-виховний процес закладів дошкільної освіти діагностичної та експериментальної методик виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури. Розроблено і впроваджено спецкурс «Виховання патріотичних почуттів у дітей дошкільного віку», навчальний курс «Гувернерство» для студентів закладів вищої освіти.

Матеріали дослідження можуть бути використані вихователями закладів дошкільної освіти у процесі виховання патріотичних почуттів дітей старшого дошкільного віку; освітньому процесі закладів вищої освіти під час викладання фахових і психолого-педагогічних дисциплін, при розробленні навчально-методичних посібників і програм, у системі післядипломної освіти вихователів закладів дошкільної освіти. Основні висновки дисертації можуть бути рекомендовані для широкого кола вихователів закладів дошкільної освіти, студентів, магістрантів, викладачів закладів вищої освіти, аспірантів у ході підготовки наукових статей, підручників, методичних рекомендацій тощо.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес закладів дошкільної освіти № 728 (довідка № 53 від 05.11.2015 року), «Дружба» м. Корсунь-Шевченківський, Черкаська область (довідка № 27 від 05.09.2016 року), «Сонечко» с. Бараші, Ємільчинський район, Житомирська область (довідка № 12 від 06.02.2017), у освітній процес приватного вищого навчального закладу «Київський інститут бізнесу та технологій» (акт № 215/16 від 20.10.2016 року), Ізмаїльського державного гуманітарного університету (довідка № 1-7/667/1 від 12.10.2016 року).

Особистий внесок здобувача в роботі, опублікованої у співавторстві (№ 20) полягає у доборі та систематизації художніх творів патріотичної тематики для дітей старшого дошкільного віку за розділами.

Апробацію результатів дисертації здійснено під час проведення педагогічного експерименту, а також шляхом оприлюднення теоретичних і практичних висновків й узагальнень у виступах на конференціях різних рівнів: міждержавній науковій конференції «Педагогіка і психологія дошкільного дитинства» (Рівне, 2005); міжнародних науково-практичних конференціях «Студент – дослідник – фахівець» (Київ, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016); усеукраїнських науково-практичних конференціях «Теоретико-практичні реалії сучасного виховання дітей та учнівської молоді» (Київ, 2005), «Особистість XXI століття: проблеми виховання та шляхи їх вирішення» (Київ, 2007), «Проблеми сучасного підручника» (Київ, 2010); круглому столі «Морально-етичні засади патріотичного виховання в умовах антиукраїнської інформаційної війни» (Київ, 2015); на щорічних звітних конференціях Інституту проблем виховання НАПН України (Київ, 2004, 2005, 2006); засіданнях кафедри психології та педагогіки Приватного вищого навчального закладу «Київський інститут бізнесу та технологій» (2004–2018 р. р.).

Публікації. Зміст і результати дослідження відображено у 20 публікаціях автора, із них 4 статті у наукових фахових виданнях України, 2 статті у зарубіжних наукових періодичних виданнях, 12 праць апробаційного характеру, 2 – додатково відображають результати дослідження (1 – у співавторстві).

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (307 найменувань, із них 3 – іноземною мовою) та 10 додатків на 37 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 297 сторінок, із них 231 сторінки основного тексту. Робота містить 15 таблиць та 1 рисунок, що охоплюють 8 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, етапи, експериментальну базу, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, відображено інформацію про впровадження та апробацію основних результатів дослідження, публікації, структуру й обсяг дисертації.

У першому розділі – **«Теоретичні засади виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури»** – проаналізовано історичні витoki патріотичного виховання дітей у вітчизняній і зарубіжній літературі, з'ясовано наукове розуміння патріотичного виховання дошкільників та роль художньої літератури у вихованні патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку.

На основі аналізу філософської (Ю. Дрогобич, В. Огнев'юк, С. Оріховський, П. Русин та ін.), педагогічної (А. Богуш, Б. Грінченко, Г. Ващенко, О. Духнович, І. Огієнко, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський, К. Чорна та ін.), психологічної (І. Бех, М. Боришевський, С. Киричук, Г. Кошелева, П. Якобсон та ін.) літератури патріотизм визначено як цілісну систему життєтворчої позиції людини, що містить емоційні, когнітивні, мотиваційні, поведінкові, вольові патерни (шаблони) взаємодії її із Батьківщиною, власним народом, землею, де вона народилась і проживає, із собою як представником свого народу, що проявляється: через любов і повагу до своєї землі; прийняття та примноження історичної, релігійної та культурної спадщини свого народу за умови збереження поваги до інших народів; активну життєву позицію особистості щодо акумулювання й примноження народних здобутків для наступних поколінь.

Під патріотичним вихованням дітей розуміємо цілісний системний процес із розвитку патріотичних почуттів, спрямованих на усвідомлення дитиною себе як особистості, представника свого народу, нації та цілісного людства, що виступає як активізуючий чинник відповідальної поведінки і служіння як своїй державі, своєму народові, так і людству загалом. Національне

виховання визначається передусім потребами суспільства у національних цінностях, головна мета якого – передання національної ментальності й на цій основі формування особистісних рис майбутнього громадянина України, які передають національну самосвідомість як українців, так і представників інших народів, які проживають в Україні. Водночас патріотичні почуття розглядаємо як системний цілеспрямований процес розвитку змістового і сутнісного наповнення емоційно-почуттєвого складника патріотизму особистості дитини, що забезпечується діяльнісним механізмом гідної взаємодії особистості із собою як представником свого народу, із власним народом та його надбаннями, з іншими народами.

Аналіз наукової літератури з досліджуваного конструкту дозволив визначити сутність поняття «вихованість патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку», що є результатом цілісного виховного впливу, спрямованого на збагачення уявлень у дітей про Батьківщину, її історичні і культурні надбання, які через емоційно-ціннісне ставлення до рідної країни, мотивацію на власну участь у практичних справах реалізуються у поведінці дітей. Аналіз наукових джерел дав змогу виокремити основні напрями виховання патріотичних почуттів, зокрема:

- народознавчий напрям (ставлення до батьків: любов, турбота, повага до сім'ї, родини, роду, народу, який має спільну Батьківщину, чуття єдиної родини);
- українознавчий напрям (ціннісне ставлення до духовного світу своєї нації: історії, культури, мови, народних традицій, звичаїв, національних символів; здатність до національного самовизначення);
- краєзнавчий напрям (ставлення до місця народження, проживання і поховання членів роду; знання про вулицю, місто (село), край, природу та географію своєї держави.)

Художня література як засіб виховання розглядалася в дослідженнях учених у різних напрямках, зокрема: вплив художньої літератури на інтелектуальний і мовленнєвий розвиток дитини (А. Богуш, Н. Богданець-Білокаленко, Н. Кирста, Л. Присяжнюк, Ю. Руденко, Л. Фесенко та ін.); емоційно-почуттєву сферу дитини (С. Бакуліна, А. Богуш, Г. Кошелева, В. Плахтій, Р. Ткач, О. Трифонова та ін.); потребово-мотиваційну сферу дошкільників (Н. Гавриш, Л. Гридковець, А. Просенюк та ін.); цінності дітей та їхній духовний розвиток (А. Богуш, Н. Богданець-Білокаленко, В. Драченко, Н. Лисенко, Н. Сиротич та ін.); поведінково-регулятивну сферу (Л. Кадилова, А. Карнаухова, Я. Неверович, Л. Стрелкова та ін.).

З'ясовано виховний вплив художнього слова, художньої літератури на виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку. Зокрема, проаналізовано праці педагогів і психологів (А. Богуш, М. Боришевський, О. Вишневецький, Н. Гавриш, А. Просенюк, Л. Присяжнюк, Ю. Руденко та ін.), художні тексти відповідної тематики.

Теоретичний аналіз наукової літератури засвідчив, що у вихованні патріотичних почуттів дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури важливо активізувати всі рівні емоційної взаємодії дітей із літературним твором, а саме: емоційна реакція від сприймання художнього твору; емоційна оцінка вчинку персонажа (хоробрий, справедливий, чесний, допоміг у біді) або іншого змісту; емоційна ідентифікація з персонажем; набуття досвіду позитивних переживань й оцінок; відтворення їх у власній поведінці.

У другому розділі – **«Стан виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури»** визначено критерії, показники, схарактеризовано рівні вихованості патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку, обґрунтовано діагностичний інструментарій, представлено аналіз результатів констатувального етапу експерименту.

У розділі представлено обґрунтування методики констатувального етапу дослідження, що базується на положеннях наукових концепцій психологів і педагогів із проблем вивчення особистості дитини старшого дошкільного віку (І. Бех, А. Богуш, О. Кононко та ін.); психолого-педагогічних досліджень останніх років із патріотичного виховання (П. Ігнатенко, М. Качур, В. Лаппо, К. Чорна та ін.), що дозволяють засобами прикладного інструментарію дослідити: рівні вихованості патріотичних почуттів у дітей під впливом художньої літератури; основні труднощі, з якими зустрічається дитина старшого дошкільного віку в процесі виховання патріотичних почуттів засобами художньої літератури, та які ускладнюють перебіг цього процесу; ефективність взаємодії педагогів закладів дошкільної освіти і батьків у вихованні патріотичних почуттів дітей засобами художньої літератури.

Критеріями оцінювання вихованості патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку із відповідними показниками обрано: когнітивний (уявлення про малу і велику Батьківщину, обізнаність з державними символами України, народними традиціями, звичаями та обрядами; усвідомлення своєї причетності до малої і великої Батьківщини, володіння українською мовою; розуміння змісту літературних творів, уміння аналізувати вчинки їхніх героїв); емоційно-ціннісний (активний інтерес до вивчення історії, традицій та культури України; прагнення до оволодіння рідною мовою; любов до сім'ї та родини; гордість за трудові і бойові заслуги старшого покоління; прояв емоційного відгуку на ознайомлення із творами художньої літератури, вміння співвідносити вчинки героїв із їхніми патріотичними та моральними якостями); поведінковий (прояв емоцій співпереживання та співчуття рідним, близьким та оточуючим; турбота про членів сім'ї та представників живого світу, посильна допомога дорослим; бажання наслідувати позитивну поведінку літературних героїв у власній життєдіяльності).

Для з'ясування рівнів вихованості патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку за визначеними критеріями і показниками на констатувальному етапі застосовано розроблені й адаптовані до тематики дисертаційного дослідження стандартизовані методики.

Відповідно до критеріїв та їх показників схарактеризовано рівні вихованості патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку: високий, задовільний, низький.

Високий рівень вихованості патріотичних почуттів властивий дітям, які мають чіткі уявлення про малу і велику Батьківщину, її природу та культурну спадщину, володіють необхідними знаннями про державні символи України, народні звичаї та обряди, усвідомлюють свою причетність до Батьківщини, володіють або прагнуть оволодіти українською мовою; виявляють активний інтерес до історії України, гордість за трудові та бойові винагороди та відзнаки старшого покоління; любов до сім'ї та родини. Діти цього рівня надають допомогу дорослим у домашньому господарстві, знають і вміють аналізувати літературні твори для дітей, співвідносять учинки героїв літературних творів з їхніми моральними якостями, завжди наслідують позитивну поведінку літературних героїв у власній поведінці.

Задовільний рівень вихованості характерний для дітей старшого дошкільного віку, у яких нечітко уявлення про малу і велику Батьківщину, її природу і культурну спадщину, несистематизовані знання про державні символи України, народні звичаї та обряди; вони усвідомлюють свою причетність до Батьківщини, володіють українською мовою, хоча спостерігаються ще лексичні та граматичні огріхи. Виявляють інтерес до історії своєї країни, водночас серед винагород та відзнак старшого покоління визнають лише бойові. Виявляють любов до сім'ї та родини, натомість допомогу дорослим у домашньому господарстві надають епізодично. Знають літературні твори для дітей, але не співвідносять учинки літературних героїв із їхніми моральними якостями, тому не завжди наслідують їхню позитивну поведінку.

Низький рівень вихованості патріотичних почуттів притаманний дітям, які мають узагальнені уявлення про малу і велику Батьківщину, фрагментарні знання про державні символи України, народні звичаї та обряди; не розуміють сутність патріотичних почуттів, не усвідомлюють свою причетність до Батьківщини, не володіють нормативною українською мовою. Діти цього рівня не виявляють інтересу до історії своєї країни, байдуже ставляться до винагород та відзнак старшого покоління. Ставлення до членів сім'ї і родини вибіркоче, допомогу в домашніх справах надають лише під впливом дорослих. Вони ознайомлені з окремими літературними творами для дітей, натомість не співвідносять вчинки літературних героїв із їхніми моральними якостями, не наслідують позитивну поведінку літературних героїв у власному житті.

На констатувальному етапі експерименту було одержано такі результати рівнів вихованості патріотичних почуттів старших дошкільників: на високому

рівні перебувало 14% дітей старшого дошкільного віку, задовільний рівень виявили – 32,4% старших дошкільників, низький – 53,6% дітей. Результати експериментальної (ЕГ) та контрольної групи (КГ) після констатувального етапу експерименту, суттєво не відрізнялися.

У третьому розділі – **«Експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури»** розроблено й апробовано методика та педагогічні умови виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури; представлено зміст, процедуру та результати формульованого етапу дослідно-експериментальної роботи.

Дослідження із виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури відбувалося в кілька етапів, а саме: когнітивно-збагачувальний, продуктивно-діяльнісний, оцінно-результативний.

Безпосередньо експериментальній роботі з дітьми передувала пропедевтична підготовча робота, як-от: розроблення експериментальної програми, що передбачала поетапну реалізацію педагогічних умов.

З урахуванням вимог до змісту виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку та його методичного забезпечення було розроблено програму «Виховуємо патріотизм», перспективний план роботи з виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури, конспекти занять за кожною з тем перспективного плану.

Програмний компонент роботи з вихователями передбачав: визначення шляхів і засобів формування ціннісних орієнтацій та почуттєвої сфери дитини старшого дошкільного віку засобами художньої літератури; поглиблення знань вихователів про зміст, форми і методи виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури; ознайомлення вихователів з інноваційними та традиційними формами і методами організації патріотично спрямованої діяльності дітей в умовах закладу дошкільної освіти та за його межами (теми занять: «Сутність і структура патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку», «Сучасні проблеми виховання патріотичних почуттів і завдання закладів дошкільної освіти щодо виховання патріотичних почуттів у дітей», «Шляхи формування патріотичного світогляду у дітей старшого дошкільного віку і роль художньої літератури у цьому процесі» тощо). При цьому вихователі безпосередньо залучалися до розроблення практичних і методичних матеріалів.

На когнітивно-збагачувальному етапі експерименту реалізовано педагогічну умову «Змістове і методичне забезпечення процесу виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури», що була спрямована на поглиблення уявлень дітей старшого дошкільного віку про малу і велику Батьківщину, її історію, природу,

культурну спадщину; виховання ціннісного ставлення та почуття любові дітей до Батьківщини, сім'ї, рідного краю; залучення дітей до патріотично спрямованої практичної діяльності. Формами організації виховання виступали інтегровані заняття, читання й обговорення творів художньої літератури, практичні вправи, ситуації вільного вибору тощо.

Для виконання вимог програмно-методичних документів було розроблено план роботи з виховання патріотичних почуттів дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури, конспекти окремих інтегрованих занять з розвитку мовлення й ознайомлення з довідками («Моя мала Батьківщина», «Україна – моя Батьківщина», «Природа моєї Батьківщини»); з художньої літератури («Бесіда про Україну за змістом художніх творів», «Тарас Шевченко: твори для дітей», «Природа України», «Мій край» тощо); заучування віршів про Україну, рідну мову, державні символи (А. Камінчик «Батьківщина», М. Підгірянка «Рідний край» тощо); заучування прислів'їв і приказок («Навіщо ліпший клад, якщо в сім'ї лад», «На сонці тепло, а біля матері добре» тощо); комплексні заняття («Від родини йде життя людини», «Моя сім'я, моя родина, моє родинне дерево», «Стежками рідної мови» тощо); творчі вправи (за оповіданням І. Соколова-Микитова «Відлітають журавлі», за віршем О. Олесея «Ой, навіщо мені листя», за твором В. Сухомлинського «Оля-чарівниця») тощо.

У процесі реалізації педагогічної умови «Змістове і методичне забезпечення процесу виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури» було залучено комплексні й інтегровані заняття, бесіди за сюжетами казок, оповідань, фільмів і прочитаних книг, розігрування ситуацій, проектну діяльність, безпосереднє спілкування з природою, контактування з об'єктами рослинного і тваринного світу, колективна творчість для інших людей, свята, концерти, конкурси, виставки малюнків, екскурсії, прослуховування музичних уривків, які були співзвучними з емоційними станами різних героїв, обговорення творів образотворчого мистецтва; сукупність методів і прийомів: бесіди, розповіді, роз'яснення, приклад, вправи, доручення (групові й індивідуальні), привчання, розв'язування ситуацій вільного вибору, сюжетно-рольові ігри, ігри-драматизації, стимулювання прояву патріотичних почуттів у повсякденній життєдіяльності (турбота про членів сім'ї та близьких, прояв співчуття та допомога хворим і слабким тощо). Використано такі форми роботи, як-от: емоційно актуалізована взаємодія з літературними творами, самостійні сюжетно-рольові ігри, ігри-драматизації за художніми творами, ігрове моделювання поведінкових проявів, спільне творення патріотичних куточків тощо.

На продуктивно-діяльнісному етапі впроваджено педагогічні умови «Створення у закладі дошкільної освіти освітньо-виховного середовища, спрямованого на виховання патріотичних почуттів» й «Активізація взаємодії

педагогів та сім'ї з метою виховання у дітей патріотичних почуттів засобами літератури». Було створено просторово-предметне поле патріотичної спрямованості: національний куточок (герб і прапор України, старовинний національний одяг, українська вишивка різних регіонів України, квіти-символи України); експозиції обрядового циклу («Свято врожаю», «Різдвяні свята», «Свято першого жайворонка», «Мамине свято»); куточок мистецтв (малюнки, вироби з природних матеріалів, гончарні вироби, вироби народного мистецтва, що дають уявлення про культурну спадщину рідного краю); куточок «Мій дім» (альбоми «Моя сім'я», «Мій родовід», «Моє місто, моя вулиця, мій двір»), роботи, виконані власними руками мам і бабусь, фотознімки нагород членів родини тощо; куточок народної казки («Музей живопису», репродукції картин видатних художників, ілюстрації до творів дитячої літератури, бібліотека художніх творів для дитячого читання); куточок для батьків (інформація про теми виховних занять у групі, пропозиції щодо участі в наступному плановому виховному заході).

З метою активізації взаємодії педагогів та сім'ї у вихованні патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури було організовано клуб «Виховуємо маленьких патріотів», завданнями якого виступили: залучення батьків до різних форм спільної діяльності з дітьми і вихователями з метою виховання патріотичних почуттів у дітей; формування уявлень батьків про засоби виховання патріотичних почуттів у дітей і роль художньої літератури в цьому процесі; збагачення знань батьків про різні види художньої творчості, навчання використовувати їх у сім'ї з метою виховання патріотичних почуттів у дітей; забезпечення сприятливого предметно-виховного середовища в родинах. При цьому діяльність клубу активного батьківства дозволяла урізноманітнювати форми організації виховання патріотичних почуттів у дітей, зокрема: створювати проекти із досліджуваної теми (у закладах дошкільної освіти і вдома разом з дітьми); активізувати участь батьків у різноманітних дидактичних та рухливих іграх, у проведенні дозвіллевих заходів (конкурсів, свят, вікторин, екскурсій, цільових прогулянок) тощо.

Було проведено батьківські збори «*Виховуємо маленьких патріотів*», при цьому вихователям було надано широкі можливості вибору форм і методів роботи з батьками, найчастіше використовувались активні методи навчання батьків та взаємодії з ними, що допомагало розкрити творчий потенціал сім'ї, проводити непряме керівництво виховним процесом у родинах старших дошкільників. Метою батьківських зборів у закладі дошкільної освіти було: довести актуальність проблеми виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури; викликати у батьків зацікавленість у спільній роботі за визначеним напрямом; акцентувати на значенні художньої літератури як засобу виховання патріотичних почуттів

дитини і визначити роль сім'ї у цьому процесі; започаткувати школу активного батьківства «Виховуємо маленьких патріотів».

Ефективність упровадження педагогічних умов та експериментальної методики виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури було перевірено на оцінно-результативному етапі педагогічного експерименту (див. табл.).

Таблиця

Порівняльні дані рівнів вихованості патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури на констатувальному і прикінцевому етапах експерименту (у %)

Рівні	Експериментальна група (78 дітей)				Динаміка	Контрольна група (77 дітей)				Динаміка
	Контрольний Етап		Прикінцевий етап			Контрольний етап.		Прикінцевий етап		
	Осіб	%	Осіб	%		%	Осіб	%	Осіб	
Високий	11	14,0	22	28,3	+14,3	10	13,0	13	15,8	+2,80
Задовільний	26	32,4	45	57,5	+25,1	25	32,4	37	48,0	+16,4
Низький	41	53,6	16	14,2	-39,4	42	54,6	27	36,2	-17,4

Як видно з таблиці, відчутні позитивні зміни у вихованості патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури відбулися в дітей ЕГ. Високого рівня досягли 28,3% дітей експериментальної (було 14,0%) і 15,8% – контрольної груп (було – 13,0%). Задовільний рівень виявили 57,5% старших дошкільників експериментальної (було 32,4%) і 48,0% – контрольної груп (було 32,4%). На низькому рівні залишилося 14,2% дітей експериментальної (було 53,6%) і 36,2% дітей контрольної груп (було 54,6%).

У КГ високий рівень вихованості патріотичних почуттів засвідчили 15,8% дітей старшого дошкільного віку (було 13%), задовільний – 48% (було 32,4%), низький – 36,2% (було 54,6%).

Розподіл кількості дітей старшого дошкільного віку за рівнями вихованості патріотичних почуттів в експериментальній групі склав таке математичне співвідношення: високий рівень – приріст +14,3%, задовільний рівень – приріст +25,1%; низький рівень – від'ємний приріст – 39,4%. Ці статистичні дані суттєво перевищують одержані результати в контрольній групі, математичне співвідношення між рівнями якої є таким: високий рівень – приріст +2,8%, задовільний рівень – приріст +16,4%; низький рівень – від'ємний приріст – 17,4%.

Перевірку одержаних результатів здійснено за тестом Фішера, що склав р-рівень – 0,0663, за хі-квадратом – 3,34; зсув у долі задовільного рівня за тестом Фішера – р-рівень 0,0004, за хі-квадратом – 12,46; зсув у долі низького рівня за тестом Фішера – р-рівень 0,0001, за хі-квадратом – 29,26. У контрольній групі зсуви у всіх групах виявилися статично не значимими (р = рівень 0,6627, р = рівень 0,0991, р=рівень 0,0345).

Позитивна динаміка рівнів вихованості патріотичних почуттів дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури в експериментальній групі свідчить про доцільність та ефективність апробованих педагогічних умов та експериментальної методики виховання досліджуваної якості.

ВИСНОВКИ

У дисертації подано теоретичне узагальнення і нове розв'язання наукової проблеми, що полягає в розробленні й науковому обґрунтуванні педагогічних умов, експериментальної методики виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури.

1. Науково обґрунтовано і визначено сутність феномена «вихованість патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку», що є результатом цілісного виховного впливу, спрямованого на збагачення уявлень у дітей про Батьківщину, її історичні та культурні надбання, які через емоційно-ціннісне ставлення до рідної країни, мотивацію на власну участь у практичних справах реалізуються у поведінці дітей.

Уточнено поняття «патріотизм» як цілісну систему життєтворчої позиції людини, що містить емоційні, когнітивні, мотиваційні, поведінкові, вольові патерни (шаблони) взаємодії її із Батьківщиною, власним народом, землею, де вона народилася і проживає, із собою як представником свого народу, що проявляється: через любов і повагу до своєї землі; прийняття та примноження історичної, релігійної та культурної спадщини свого народу за умови збереження поваги до інших народів; активну життєву позицію особистості щодо акумулювання й примноження народних здобутків для наступних поколінь; «патріотичне виховання» – як цілісний системний процес із розвитку патріотичних почуттів, спрямованих на усвідомлення дитиною себе як особистості, представника свого народу, нації та цілісного людства, що виступає як активізуючий чинник відповідальної поведінки і служіння як своїй державі, своєму народові, так і людству загалом; «національне виховання» визначається передусім потребами суспільства у національних цінностях, головна мета якого – передання національної ментальності і на цій основі формування особистісних рис майбутнього громадянина України, які передають національну самосвідомість, що стосується як українців, так і представників інших народів, які проживають в Україні; «патріотичні почуття»

як системний цілеспрямований процес розвитку змістового і сутнісного наповнення емоційно-почуттєвого складника патріотизму особистості дитини, що забезпечується діяльнісним механізмом гідної взаємодії особистості із собою як представником свого народу, із власним народом та його надбаннями, з іншими народами.

2. Визначено, науково обгрунтовано й упроваджено педагогічні умови виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури: змістове і методичне забезпечення процесу виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури; створення у закладі дошкільної освіти освітньо-виховного середовища патріотичної спрямованості; активізація взаємодії педагогів та сім'ї у вихованні патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури.

3. Визначено критерії та відповідні показники вихованості патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку: когнітивний (уявлення про малу і велику Батьківщину, обізнаність з державними символами України, народними традиціями, звичаями та обрядами; усвідомлення своєї причетності до малої і великої Батьківщини; розуміння змісту літературних творів, вміння аналізувати вчинки їх героїв); емоційно-ціннісний (активний інтерес до вивчення історії, традицій та культури України; оволодіння рідною мовою; любов до сім'ї та родини; гордість за трудові і бойові заслуги старшого покоління; прояв емоційного відгуку на ознайомлення з художніми творами, вміння співвідносити вчинки героїв із їхніми патріотичними та моральними якостями); поведінковий (прояв співпереживання та співчуття рідним, близьким та оточуючим; турбота про членів сім'ї та представників живого світу, посильна допомога дорослим; наслідування позитивної поведінки літературних героїв у власній життєдіяльності). Визначено й схарактеризовано три рівні вихованості патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури: високий, задовільний, низький.

4. Розроблено й апробовано експериментальну методику виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури (когнітивно-збагачувальний, продуктивно-діяльнісний, оцінно-результативний етапи), що передбачала проведення цілеспрямованої роботи з поетапним упровадженням визначених педагогічних умов.

На когнітивно-збагачувальному етапі домінувальною виступила педагогічна умова «Змістове і методичне забезпечення процесу виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури», формами і методами реалізації якої були комплексні й інтегровані заняття, читання й обговорювання творів художньої літератури, практичні справи, свята, конкурси, проектна діяльність тощо. На продуктивно-діяльнісному етапі домінувальними були педагогічні умови «Створення у закладі дошкільної освіти освітньо-виховного середовища, спрямованого на

виховання патріотичних почуттів» й «Активізація взаємодії педагогів та сім'ї з метою виховання у дітей патріотичних почуттів засобами літератури» для реалізації яких було створено просторово-предметне поле патріотичної спрямованості, організовано клуб для батьків «Виховуємо маленьких патріотів» тощо. На оцінно-результативному етапі було перевірено ефективність упровадження педагогічних умов та експериментальної методики виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури.

5. Виявлено позитивну динаміку рівнів вихованості патріотичних почуттів засобами художньої літератури у дітей старшого дошкільного віку експериментальної групи: (високий рівень +14,3 %, задовільний +25,1 %, низький –39,4 %). Застосування критерію Фішера засвідчило педагогічну доцільність і ефективність теоретично обґрунтованих й експериментально перевірених педагогічних умов та експериментальної методики виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури.

Проведене дослідження не висвітлює всіх аспектів проблеми виховання патріотичних почуттів дітей засобами художньої літератури. Перспективи подальших наукових пошуків полягають у вивченні наступності виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку та учнів початкової школи, підготовки вчителів і викладачів відповідного циклу до виховання патріотичних почуттів школярів, студентів у закладах вищої освіти.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Ігнатенко Л. П. До проблеми виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку / Л. П. Ігнатенко // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. Збірник наукових праць. – Київ – 2005. – Вип. 8. – С. 257–261.

2. Ігнатенко Л. П. Художня література як засіб виховання патріотичних почуттів дітей старшого дошкільного віку / Л. П. Ігнатенко // Оновлення змісту, форм та методів навчання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – Рівне : РДГУ, 2005. Випуск 31. – С. 81–84.

3. Шкрєбтієнко Л. П. Орієнтовні критерії вихованості патріотичних почуттів дітей старшого дошкільного віку / Л. П. Шкрєбтієнко // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. – Збірник наукових праць. Вип. 10. т. 1. – Кам'янець-Подільський, 2007. – С. 320–329.

4. Шкрєбтієнко Л. П. Наступність проблеми патріотичного виховання старших дошкільників та молодших школярів / Л. П. Шкрєбтієнко // Проблеми сучасного підручника. – Збірник наукових праць за наук. ред. акад. В. М. Мадзігона. – Київ, 2010. – Вип. № 1 (10). – С. 586–590.

5. Шкребтiєнко Л. П. Емоцiйно-почуттєвий розвиток та його роль у вихованнi патрiотичних почуттiв старших дошкiльникiв / Л. П. Шкребтiєнко // *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, III (36), Issue : 74, 2015. – P. 76–78.

6. Шкребтiєнко Л. П. Роль художньо лiтератури в контекстi виховання патрiотичних почуттiв старших дошкiльникiв / Л. П. Шкребтiєнко // *Ridna mowa*. – 2016. – № 26. – С. 7–9.

7. Шкребтiєнко Л. П. Проблема виховання патрiотичних почуттiв дiтей старшого дошкiльного вiку (теоретичний аспект) / Л. П. Шкребтiєнко // *Вiсник Киiвського iнституту бiзнесу i технологiй*. – К. : ПВНЗ «Киiвський iнститут бiзнесу та технологiй», 2008. – № 1 (8). – С. 149–153.

8. Шкребтiєнко Л. П. Казка як засiб виховання патрiотичних почуттiв дiтей старшого дошкiльного вiку / Л. П. Шкребтiєнко // *Вiсник Киiвського iнституту бiзнесу i технологiй*. – К. : ПВНЗ «Киiвський iнститут бiзнесу та технологiй», 2008. – № 2 (9). – С. 116–135.

9. Шкребтiєнко Л. П. Критерiї вихованостi патрiотичних почуттiв дiтей старшого дошкiльного вiку / Л. П. Шкребтiєнко // *Вiсник Киiвського iнституту бiзнесу i технологiй*. – К. : ПВНЗ «Киiвський iнститут бiзнесу та технологiй», 2010. – № 1 (11). – С. 131–133.

10. Шкребтiєнко Л. П. Провiдна роль казки у процесi виховання патрiотичних почуттiв старших дошкiльникiв / Л. П. Шкребтiєнко // *Вiсник Киiвського iнституту бiзнесу i технологiй*. – К. : ПВНЗ «Киiвський iнститут бiзнесу та технологiй», 2010. – № 3 (13). – С. 155–157.

11. Шкребтiєнко Л. П. Патрiотичнi почуття особистостi через призму етнопсихологiї / Л. П. Шкребтiєнко // *Вiсник Киiвського iнституту бiзнесу i технологiй*. – К. : ПВНЗ «Киiвський iнститут бiзнесу та технологiй», 2011. – № 1 (14). – С. 94–95.

12. Шкребтiєнко Л. П. Роль емоцiйно-почуттєвого розвитку особистостi у виховному процесi старших дошкiльникiв / Л. П. Шкребтiєнко // *Вiсник Киiвського iнституту бiзнесу i технологiй*. – К. : ПВНЗ «Киiвський iнститут бiзнесу та технологiй», 2012. – № 1 (17). – С. 121–122.

13. Шкребтiєнко Л. П. Суть i змiст проблеми патрiотизму крiзь призму етнопсихологiї / Л. П. Шкребтiєнко // *Вiсник Киiвського iнституту бiзнесу i технологiй*. – К. : ПВНЗ «Киiвський iнститут бiзнесу та технологiй», 2012. – № 1 (17). – С. 123–124.

14. Шкребтiєнко Л. П. Християнськi засади емоцiйно-почуттєвого розвитку дитини при формуваннi патрiотичних почуттiв / Л. П. Шкребтiєнко // *Вiсник Киiвського iнституту бiзнесу i технологiй*. – К. : ПВНЗ «Киiвський iнститут бiзнесу та технологiй», 2012. – № 3 (19). – С. 117–120.

15. Шкребтiєнко Л. П. Особливостi формування емоцiйно-почуттєвої сфери дiтей дошкiльного вiку / Л. П. Шкребтiєнко // *Тези доповiдей мiжнародної науково-практичної конференцiї КiБiТ «Студент – дослiдник –*

фахівець» Вісник Київського інституту бізнесу і технологій. – К. : ПВНЗ «Київський інститут бізнесу та технологій», 2013. – № 2 (21). – С. 105–107.

16. Шкрєбтїєнко Л. П. Особливості становлення емоційно-почуттєвої сфери дітей дошкільного віку / Л. П. Шкрєбтїєнко // Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції КІБІТ «Студент – дослідник – фахівець» Вісник Київського інституту бізнесу і технологій. – К. : ПВНЗ «Київський інститут бізнесу та технологій», 2014. – № 2 (24) – С. 157–158.

17. Шкрєбтїєнко Л. П. Феномен поняття «патріотизм»: сутність та характеристика / Л. П. Шкрєбтїєнко // Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції КІБІТ «Студент – дослідник – фахівець» Вісник Київського інституту бізнесу і технологій, 2015. – К. : ПВНЗ «Київський інститут бізнесу та технологій», 2015. – № 2 (27). – С. 81–82.

18. Шкрєбтїєнко Л. П. Роль художнього слова у вихованні патріотичних почуттів дітей старшого дошкільного віку / Л. П. Шкрєбтїєнко // Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції КІБІТ «Студент – дослідник – фахівець» Вісник Київського інституту бізнесу і технологій. – К. : ПВНЗ «Київський інститут бізнесу та технологій», 2016. – № 2 (30). – С. 100–102.

19. Шкрєбтїєнко Л. П. Виховання патріотичних почуттів у дошкільному віці: Навчальна програма спецкурсу для студентів вищих педагогічних навчальних закладів спеціальність «Дошкільне виховання» / Автор-укладач Л. П. Шкрєбтїєнко. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманов. – 2007. – 10 с.

20. Твори патріотичної тематики для дітей старшого дошкільного віку / упорядники Н. Богданець-Білокаленко, Л. Шкрєбтїєнко. – К. : НВФ Славутич-Дельфін, 2016. – 36 с.

АНОТАЦІЯ

Шкрєбтїєнко Л. П. Виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.08 – дошкільне виховання. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». – Одеса, 2019.

Дисертаційне дослідження присвячена дослідженню актуальної проблеми виховання патріотичних почуттів дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури. Науково обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови виховання патріотичних почуттів засобами художньої літератури: змістове і методичне забезпечення процесу виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури; створення у закладі дошкільної освіти освітньо-виховного середовища, спрямованого на виховання патріотичних почуттів; активізація взаємодії педагогів та сім'ї у вихованні патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури. Визначено сутність феномена

«вихованість патріотичних почуттів», уточнено поняття «патріотизм», «патріотичне виховання», «патріотичні почуття», «національне виховання»; визначено критерії (когнітивний, емоційно-ціннісний, поведінковий) та показники, подано якісні характеристики рівнів (високий, задовільний, низький) вихованості патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури; розроблено й апробовано експериментальну методика вихованості патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури.

Розроблено і впроваджено спецкурс «Виховання патріотичних почуттів у дітей дошкільного віку», навчальний курс «Гувернерство» для студентів закладів вищої освіти. Матеріали дослідження можуть бути використані вихователями закладів дошкільної освіти у процесі виховання патріотичних почуттів дітей старшого дошкільного віку; закладах вищої освіти під час викладання фахових і психолого-педагогічних дисциплін, при розробленні навчально-методичних посібників і програм, у системі післядипломної освіти вихователів закладів дошкільної освіти.

Ключові слова: патріотизм, патріотичне виховання, патріотичні почуття, національне виховання, вихованість патріотичних почуттів, діти старшого дошкільного віку, показники та рівні, педагогічні умови, художня література.

АННОТАЦІЯ

Шкрєбтиєнко Л. П. Воспитание патриотических чувств у детей старшего дошкольного возраста средствами детской литературы. – На правах рукописи.

Диссертация на получение научной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.08 – дошкольная педагогика. – Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет им. К. Д. Ушинского. – Одесса, 2019.

Диссертация посвящена исследованию актуальной проблемы воспитания патриотических чувств детей старшего дошкольного возраста средствами художественной литературы. Научно обоснованы и экспериментально проверены педагогические условия воспитания патриотических чувств у детей старшего дошкольного возраста средствами художественной литературы: содержательное и методическое обеспечение процесса воспитания патриотических чувств у детей старшего дошкольного возраста средствами художественной литературы, создание в дошкольном учреждении образовательно-воспитательной среды, направленной на воспитание патриотических чувств; активизация взаимодействия педагогов и семьи в воспитании патриотических чувств у детей старшего дошкольного возраста средствами художественной литературы.

Определена сущность феномена «воспитанность патриотических чувств», являющегося результатом целостного воспитательного воздействия,

направленного на обогащение представлений у детей о Родине, ее исторических и культурных достижениях, которые через эмоционально-ценностное отношение к родной стране, мотивацию на собственное участие в практических делах реализуются в поведении детей. Уточнены понятия «патриотизм», «патриотическое воспитание», «патриотические чувства», «национальное воспитание».

Определены критерии и соответствующие показатели воспитанности патриотических чувств у детей старшего дошкольного возраста: когнитивный (представления о малой и большой Родине, знакомство с государственными символами Украины, народными традициями, обычаями и обрядами; осознание своей причастности к малой и большой Родине, понимание содержания литературных произведений, умение анализировать поступки их героев); эмоционально-ценностный (активный интерес к изучению истории, традиций и культуры Украины; овладения родным языком, любовь к семье; гордость за трудовые и боевые заслуги старшего поколения; проявление эмоционального отклика на ознакомление с художественными произведениями, умение соотносить поступки героев с их патриотическими и моральными качествами); поведенческий (проявление сопереживания и сочувствия родным, близким и окружающим; забота о членах семьи и представителях живого мира, посильная помощь взрослым; подражание позитивному поведению литературных героев в собственной жизнедеятельности). Определены и охарактеризованы три уровня воспитанности патриотических чувств у детей старшего дошкольного возраста средствами художественной литературы: высокий, удовлетворительный, низкий.

Разработана и апробирована экспериментальная методика воспитания патриотических чувств у детей старшего дошкольного возраста средствами художественной литературы (когнитивно-обогащительный, продуктивно-деятельностный, оценочно-результативный этапы), которая предусматривала проведение целенаправленной работы с поэтапным внедрением предложенных педагогических условий. На когнитивно-обогащительном этапе доминирующим явилось педагогическое условие «Содержательное и методическое обеспечение процесса воспитания патриотических чувств у детей старшего дошкольного возраста средствами художественной литературы», формами и методами реализации которого выступили комплексные и интегрированные занятия, чтение и обсуждение произведений художественной литературы, практические упражнения, праздники, конкурсы, проектная деятельность и др. На продуктивно-деятельностном этапе доминирующими были педагогические условия «создание в заведении дошкольного образования образовательно-воспитательной среды, направленной на воспитание патриотических чувств» и «активизация взаимодействия педагогов и семьи с целью воспитания у детей патриотических чувств средствами литературы» для реализации которых было создано пространственно-предметное поле патриотической направленности,

организован клуб для родителей «Растим маленьких патриотов» и др. На оценочно-результативном этапе была доказана эффективность внедрения педагогических условий и экспериментальной методики воспитания патриотических чувств у детей старшего дошкольного возраста средствами художественной литературы.

ANNOTATION

Shkrebtiienko L. P. Upbringing of senior pre-school age children's patriotic feelings by means of fiction.– As the manuscript.

The dissertation on receiving a scientific degree of the candidate of pedagogical sciences on specialty 13.00.08 – pre-school upbringing. – State institution «South-Ukrainian national pedagogical university after K. D. Ushinsky». – Odessa, 2019.

The dissertation is dedicated to the research of the current problem of upbringing of the patriotic feelings of the senior pre-school age children by means of fiction. Pedagogical conditions of upbringing of the patriotic feelings by means of fiction are scientifically motivated and experimentally checked: content and methodological implementation of the process of upbringing of the patriotic feelings of the senior pre-school age children by means of fiction; creation in the institution of the pre-school education of the educational environment aimed at upbringing of the patriotic feelings; activation of the interaction of teachers and a family in upbringing of the patriotic feelings of the senior pre-school age children by means of fiction.

The essence of notions “patriotism”, “patriotic upbringing”, “patriotic feelings”, “national education” were determined; criteria (cognitive, emotionally-valuable, behavioral) and indicators were clarified; qualitative characteristics of the levels (high, satisfactory, low) of upbringing of the patriotic feelings of the senior pre-school age children by means of fiction are presented; an experimental method of education of the patriotic feelings of the senior pre-school age children by means of fiction was developed and tested.

Key words: patriotism, patriotic upbringing, patriotic feelings, national education, education of patriotic feelings, senior pre-school age children, indicators and levels, pedagogical conditions, fiction.

Підписано до друку 30.01.2019.
Обсяг 0,9 друк. арк. Формат 60x88/19 Зам. № 1415/19.
Наклад 100 прим.

Надруковано у ФОП Бондаренко М.О.
м. Одеса, вул. В. Арнаутська, 60
т. +38 0482 35 79 76
info@aprel.od.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців ДК № 4684 від 13.02.2014 р.